

საქართველოს ალექსანდრე ჯავახიშვილის
სახელობის გეოგრაფიული საზოგადოების შრომები

ახალი სერია

I (XIX)

თბილისი
2018

კრებული ორნაწილიანია. პირველი ნაწილი მოიცავს: სტატიებს ანდრია ბენაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ, მოგონებებს მასზე და ინფორმაციას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მოწყობილი გამოფენის შესახებ.

კრებულის მეორე ნაწილში მოთავსებულია სამეცნიერო შრომები, რომლებშიც: დასაბუთებულია კომპლექსური ეროვნული და საცნობარო ატლასების შექმნის მიზანშეწონილობა; მოცემულია საქართველოს სახელმწიფო საზღვრის დავითგარეჯის მონაკვეთის ტერიტორიული კუთვნილების გეოგრაფიულ-კარტოგრაფიული ანალიზი; საქართველოს სხვადასხვა კლიმატური რეჟიმის მქონე ტერიტორიების მიხედვით დადგენილია საერთო მოღრუბულობასა და ატმოსფეროს მიწისპირული ტემპერატურის ანომალიებს შორის ანალიზური კავშირი; წარმოჩენილია აჭარის სხვადასხვა ტიპის ნიადაგების კლიმატური რეჟიმი; მოცემულია საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ზოოლოგიურ კოლექციებში დაცულ ზუთხისნაირთა ბიოგეოგრაფიული დახასიათება. შრომების ნაწილი ეხება ლანდშაფტმცოდნეობის ზოგიერთ თეორიულ საკითხს და ზემო იმერეთის ბუნებათსარგებლობის ძირითადი ბუნებრივ-გეოგრაფიული ფაქტორების მიმოხილვას. კრებულში წინა პლანზე წამოწეულია გარემოსდაცვითი საკითხები: დასაბუთებულია შავი ზღვის სანაპირო ზოლის ნაპირდაცვის საქმიანობაში დაშვებული შეცდომები და შემოთავაზებულია მათი გამოსწორების ინოვაციური გზები, წარმოჩენილია საქართველოს მთელ რიგ რაიონებში ზვავსაშიშროების პრობლემები; აგრეთვე განხილულია ბზიფისა და არაბიკის კირქველ მასივებზე უღრმესი კარსტული უფსკრულების სპელეოგამოკვლევების შედეგები, საქართველოს სპელეოტურისტული პოტენციალის კომპლექსური კვლევის საკითხები; გაანალიზებულია ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის თანამედროვე დემოგრაფიული პრობლემები. კრებულში მოთავსებული შრომების ნაწილი ეძღვნება საქართველოს ტოპონიმების კვლევას.

სარედაქციო კოლეგია არ არის პასუხისმგებელი სტატიებში გამოთქმულ მოსაზრებებსა და მოყვანილ დასკვნებზე.

The collection consists of two parts. The first part includes: articles about Andria Benashvili's life and work, memories on him and information about the exhibition organized at Tbilisi State University.

The second part of the collection includes the scientific works documenting the appropriateness of creation complex national and reference atlases; also the geographical-cartographic analysis of territorial belonging of Davit Gareja section of the state border of Georgia is given; the analytical relation between general cloudiness and anomalies of the surface atmospheric temperature is identified according to the territories with different climatic regimes of Georgia; climate regime of various types of soils of Achara is represented; the biogeographical characterization of Acipenseridae preserved in the zoological collections of the Georgian National Museum is given. Part of the works deals with some of the theoretical issues of landscape studies and review of the main natural-geographical factors of the nature management of Zemo Imereti. Environmental issues are highlighted: mistakes made in the Black Sea coastal protection activities are justified and innovative methods of their improvement are proposed; problems of avalanche hazards in a number of regions are represented; also, the results of the speleological studies of the deepest karst abysses on the limestone massifs of Bzipi and Arabika are discussed, as well as the issues of complex research of Georgia's speleo-tourism potential; is analyzed the modern demographic problems of the population of our country. Some works in the collection deal with the studying toponyms of Georgia.

The Editorial Board is not responsible for the opinions and conclusions in the articles.

ს ა რ ე დ ა ქ ც ი ო კ ო ლ ე გ ი ა :

დალი ნიკოლაიშვილი (მთავარი რედაქტორი), ნანა ბოლაშვილი, ქეთევან მგალობლიშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი), მელორ ალფენიძე, ნანა გეთიაშვილი, გიორგი გოგსაძე, მარიამ ელიზბარაშვილი, გულიკო ლიპარტელიანი, ლია მაჭავარიანი, გიორგი მელაძე, ელენე სალუქვაძე, ნინო ჩიხრაძე

Editorial Board:

Dali Nikolaishvili (editor in chief), Nana Bolashvili, Ketevan Mgaloblishvili (executive secretary), Melor Alpenidze, Nino Chikhradze, Nana Getiashvili, George Gogsadze, Mariam Elizbarashvili, Guliko Liparteliani, Lia Matchavariani, George Meladze, Elene Salukvdze

ტომის რედაქტორები: დალი ნიკოლაიშვილი, ქეთევან მგალობლიშვილი

ISSN 2587-5450

© საქართველოს ალექსანდრე ჯავახიშვილის სახელობის გეოგრაფიული საზოგადოება

შინაარსი

დალი ნიკოლაიშვილი

ცხრა ფურცელი ანდრია ბენაშვილის ცხოვრებიდან და მოღვაწეობიდან 9

თენგიზ გორდეზიანი, თემურ კიკნაძე

წინაპართა ნაკვალევზე – ანდრია ბენაშვილი 150 27

კობა ხარაძე

ანდრია ბენაშვილი გეოგრაფიის ინსტიტუტის დაარსებისათვის 34

ნოდარ მათიაშვილი

ანდრია ბენაშვილის წვლილი გეოდეზიის განვითარებაში საქართველოს
ტექნიკურ უნივერსიტეტში 39

დავით სართანია

ანდრია ბენაშვილი და ივანე ჯავახიშვილი: ტოპოგრაფიული
განყოფილების ფონდის გადარჩენისათვის 43

შალვა საბაშვილი

საქართველოში უმაღლესი ასტრონომიული განათლებისა და
ასტრონომიულ კვლევათა სათავეებთან 50

ნანა მჭავია

ანდრია ბენაშვილის დაბადების 150 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი
გამოფენა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 60

დავით პაპავა

მოგონებები ანდრია ბენაშვილზე 66

გულიკო ლიპარტელიანი, მანანა ქურთუბაძე

საქართველოს რეგიონების კარტოგრაფირება: კონცეფცია და
მეთოდოლოგია 70

რევაზ თოლორდავა, დალი ნიკოლაიშვილი, თენგიზ გორდეზიანი

დავითგარეჯის სამონასტრო კომპლექსის ტერიტორიული კუთვნილების
გეოგრაფიულ-კარტომეტრიული ასპექტები 79

მელორ ალფენიძე

საქართველოს შავი ზღვის ნაპირდაცვა და თანამედროვე ინოვაცია 92

კუკური თავართქილაძე, ანთაზ ქიქავა

საერთო მოდრუბლულობის გავლენა მიწისპირული ატმოსფეროს ტემპერა-
ტურულ ველზე 111

მანანა სალუქვაძე

საქართველოს ზვავსაშიში რაიონები 117

კუკური წიქარიშვილი, ნანა ბოლაშვილი საქართველოს უღრმესი კარსტული უფსკრულები	129
გიორგი ხომერიკი, დავით მაისურაძე, თეიმურაზ ხუციშვილი საქართველოს სპელეოტურისტული პოტენციალის საკითხისათვის	138
ცირა ქამადაძე, ნაზიბროლა ფაღავა, ნანი ფალავანდიშვილი აჭარის ნიადაგების სითბური რესურსები	151
ნარგიზა ნინუა, მაია ინწკირველი საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ზოოლოგიურ კოლექციებში არსებული შავი და კასპიის ზღვების ზუთხისნაირნი	167
ეთერ დავითაია, ზურაბ სეფერთელაძე ლანდშაფტის ენერგეტიკა - ბტკ-ს ფუნქციონირების განმსაზღვრელი ძირი- თადი პარამეტრი	180
ელენე სალუქვაძე, თამარ ხარძიანი, თამილა ჩალაძე, ქეთევან გოგიძე ზემო იმერეთის ბუნებათსარგებლობის ძირითადი ბუნებრივ-გეო- გრაფიული ფაქტორები	190
გიორგი მელაძე საქართველოს თანამედროვე დემოგრაფიული პორტრეტი (საქსტატის გადაანგარიშებული მონაცემების მიხედვით)	203
კობა ხარაძე ბუნებრივი პირობების ცვალებადობის ამსახველი ტოპონიმია იმერეთში	217
ნანა ხოჭოლავა-მაჭავარიანი ძეგლ- ფუძიან ტოპონიმთა სახელდებისათვის	224

**ანდრია ბენაშვილი და ივანე ჯავახიშვილი:
ტოპოგრაფიული განყოფილების ფონდის გადარჩენისათვის**

ივანე ჯავახიშვილი და ანდრია ბენაშვილი თანამოაზრეები იყვნენ და გვერდიგვერდ დაუღალავად იღწვოდნენ არა მარტო საქართველოში მეცნიერების განვითარებისათვის, არამედ სხვადასხვა საზოგადოებრივი და პოლიტიკური საკითხების გადაჭრისათვისაც. ეს კარგად ჩანს ჩვენამდე მოღწეულ სხვადასხვა საარქივო მასალიდან. საკმარისია გავიხსენოთ, თუნდაც ერთი ფაქტი – ორივე მამულიშვილის ზრუნვა საქართველოს სამხედრო სამინისტროს ტოპოგრაფიული განყოფილების ქონების გადასარჩენად.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ მთელი ძალაუფლება გადავიდა საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის (რევკომის) ხელში, რომელიც რუსეთის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის კავკასიის ბიუროს ემორჩილებოდა და მის დავალებებს ასრულებდა.

დიდი სტრუქტურული ცვლილებები განხორციელდა ქვეყნის საკანონმდებლო, აღმასრულებელ თუ სასამართლო ხელისუფლებაში. ცვლილებები შეეხო ისეთ საკითხებსაც, რომლებსაც თითქოს არანაირი შეხება არ ჰქონდა პოლიტიკასთან, თუმცა მისი სტრატეგიული მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ის მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული მასთან. საუბარია კარტოგრაფიულ ფონდზე (უმთავრესად იგულისხმება ზოგადგეოგრაფიული მსხვილმასშტაბიანი რუკები), რომელსაც გასაბჭოებამდე ფლობდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო სამინისტროს ტოპოგრაფიული განყოფილება. ეს განყოფილება გადასცეს კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბს და ამდენად განყოფილების მთელი ქონება საქართველოდან გადიოდა.

ტოპოგრაფიულ განყოფილებას, რომელიც საკმაოდ მრავალრიცხოვანი იყო, ხელმძღვანელობდა გენერალი ანდრია ბენაშვილი. ხელმძღვანელის ჩათვლით აქ 50 ადამიანი მუშაობდა [სეა, ფონდი 1969, აღწერა # 2, საქმე # 265]. მათ შორის იყვნენ: ევსევი ნიკიფორეს ძე ბარამიძე (ტოპოგრაფიული სამუშაოს უმცროსი მწარმოებელი), სერგი გიორგის ძე ცხაკაია (კარტოგრაფი), გრიგოლ იულონის ძე ხუნჯუა (ტოპოგრაფიული

ანდრია ბენაშვილი

¹ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მუზეუმის დირექტორის მოადგილე, ისტორიის დოქტორი.

სამუშაოს მწარმოებელი), ვლადიმერ ალექსის ძე ტუგულოვი (ტოპოგრაფიული სამუშაოს უფროსი მწარმოებელი), გიორგი მიხეილის ძე ქავთარაძე (რუკების რედაქტორი), მიხეილ სტეფანეს ძე ქავთარაძე (აქაქი¹), ელენე ვასილის ასული ბარნაველი (გადამწერი), კონსტანტინე მათეს ძე ზანისი (ფოტოგრაფიის გამგე) და სხვ. ამავე განყოფილებაში, რუკების საწყობის გამგის თანაშემწედ, მუშაობდა ანდრია ბენაშვილის ვაჟი მიხეილიც.

იმ ხანად სამხედრო სამინისტროს ტოპოგრაფიული განყოფილება ერთადერთი დაწესებულება იყო, რომელიც ახორციელებდა გეოდეზიურ და ტოპოგრაფიულ სამუშაოებს. თუ რამდენიმე კერძო შემთხვევას² არ ჩავთვლით, კარტოგრაფიულ საქმიანობას იმხანად მთლიანად სწორედ სამხედრო-ტოპოგრაფიული განყოფილება ეწეოდა. ნიშანდობლივია, რომ აქ დაიბეჭდა ივ. ჯავახიშვილის „საქართველოს საზღვრების რუკა“, რომელიც თან ერთვის 1919 წელს გამოცემულ მისსავე ნაშრომს „საქართველოს საზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული“ [ჯავახიშვილი, 1919, გვ. 51].

მუშაოს აღწერა	მუშაოს ღირებულება	მუშაოს აღწერა	მუშაოს ღირებულება	მუშაოს აღწერა	მუშაოს ღირებულება
44 ვიზუალური მუშაო ახლა	5700	ქალ. მუშაობის მუშაო	ქალ. მუშაობის მუშაო	25	8000
45 ჰერმეტიკული მუშაო ახლა	7200	ქალ. მუშაობის მუშაო	ქალ. მუშაობის მუშაო	2	
46 სტატისტიკური მუშაო ახლა	7150	მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო	42	10000
47 აეროფოტოგრაფიული მუშაო ახლა	3920	მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო	18	
48 ქალაქის მუშაო ახლა	7800	მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო	16	
49 ქალაქის მუშაო ახლა	5700	მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო	15	
		მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო	10	
		მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო	26	3000
		მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო	3	6000
		მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო	50	6000
		მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო		3000
		მუშაო - მუშაობის	ქალ. მუშაობის მუშაო		320000

სამხედრო სამინისტროს ტოპოგრაფიული განყოფილების თანამშრომელთა ნუსხა, 1921 წელი (ფრაგმენტი)

წყარო: ცსა: 1969-2-265

ანდრია ბენაშვილის ხელმძღვანელობით ტოპოგრაფიულმა განყოფილებამ უდიდესი როლი შეასრულა საქართველოში მაღალკვალიფიციური გეოდეზისტებისა და

¹ აქაქი – გრავიორი, მეჩუქურთმე.

² იმ პერიოდში კარტოგრაფიული ორიოდ გამოცემა იყო, მაგალითად, ქართველ რუკათა გამომცემელი ამხანაგობა, რომელმაც 1918 წელს გამოსცა გ. გაჩეჩილაძისა და ვ. ტუგულოვის მიერ შედგენილი „საქართველოს რესპუბლიკის რუკა“ (1 დიუმიზედ 20 ვერსი) და „რუკების გამოცემა „დეგე“, რომელსაც თავიანთი ლოგოც ჰქონდათ. 1920 წელს მან გამოსცა გ. გაჩეჩილაძისა და ქ. მაგანიას ავტორობით შედგენილი რუკა „საქართველო“ (მასშტაბი 1 დიუმიზედ 20 ვერსტი) [საქართველო, 1920].

კარტოგრაფების აღზრდის საქმეში. თანამშრომელთა ნაწილი (გ. ქავთარაძე, მ. ქავთარაძე, ს. ცხაკაია, გრ. ხუნჯუა) შემდგომ მუშაობას იწყებს უნივერსიტეტში, რაც მნიშვნელოვანი იყო ახალგაზრდა კადრების აღზრდისათვის.

რეორგანიზაცია, რომლის განხორციელება იყო დაგეგმილი სამხედრო სამინისტროს ტოპოგრაფიული განყოფილების კარტოგრაფიულ ფონდთან მიმართებაში, მიუღებელი და არამართებული აღმოჩნდა ანდრია ბენაშვილისათვის. ის ყველაზე უკეთ ხედავდა, რა ზიანი შეიძლება მიეყენებინა ამ გადაწყვეტილებას გეოდეზიურ-კარტოგრაფიული საქმიანობის შემდგომი განვითარებისათვის საქართველოში. არ არის გასაკვირი, რომ ამ და სხვა მნიშვნელოვან სახელმწიფოებრივ საქმეში, მისი თანამოაზრე და თანამებრძოლი კვლავ ივანე ჯავახიშვილია.

1922 წლის 15 იანვარს ივანე ჯავახიშვილმა მიმართა საქართველოს რევოლუციურ კომიტეტს (იხ. დანართი). მიმართვაში იგი ითხოვს კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის შემადგენლობაში გადაცემული სამხედრო კომისარიატის ტოპოგრაფიული განყოფილების ქონების საქართველოსათვის დაბრუნებას¹ [საისტორიო მოამბე, # 21-22, თბ. 1967, გვ. 420]. ცხადია, დარგობრივი საკითხების ანალიზისას ივ. ჯავახიშვილი შესაბამისი დარგის სპეციალისტების დახმარებასაც გამოიყენებდა, რაზეც თვით მიმართვის დასაწყისშია საუბარი. ეს მიმართვა ივანე ჯავახიშვილს შეუდგენია ანდრია ბენაშვილის მოხსენების საფუძველზე: „*მიმდინარე 5 იანვრის სხდომაზე უმაღლეს სამეცნიერო საბჭომ მოისმინა საბჭოს თავმჯდომარის და წევრის პროფესორ ა. ბენაშვილის მოხსენება სამხედრო კომისარიატის ტოპოგრაფიულ განყოფილების კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის შემადგენლობაში გადაცემის შესახებ, იქონია ამ საკითხზე ხანგრძლივი მსჯელობა*“-ო. სწორედ ამ სხდომის შედეგად ჩამოაყალიბა დიდმა მეცნიერმა ის რამდენიმე ძირითადი მიზანი/დანიშნულება, რომელსაც ასრულებდა ტოპოგრაფიული განყოფილება, ან რომელიც შეიძლება სამომავლოდ შეესრულებინა მას. [სართანია, ნიკოლაიშვილი და სხვ., 2016].

ცხადია, ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა ანდრია ბენაშვილის პროფესიულ გამოცდილებაზე და ცოდნაზეა დამყარებული, მაგრამ აქ საყურადღებოა ერთი დეტალიც. ამ დოკუმენტს ივანე ჯავახიშვილი ხელს აწერს არა როგორც უნივერსიტეტის რექტორი, არამედ როგორც უმაღლესი სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე. ეს სრულიად ბუნებრივია, რადგანაც აღნიშნული მოხსენება გაკეთდა სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე.

1920 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახალხო განათლების სამინისტროსთან დაარსდა სასწავლო კომიტეტი, რომლის თავმჯდომარედ დაინიშნა ივანე ჯავახიშვილი. ამ კომიტეტს ევალებოდა მეცნიერების ყველა დარგისათვის სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შემუშავება და ახალი ქართულენოვანი სახელმძღვანელოების მომზადება. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ეს კომიტეტი გაუქმდა და რადგანაც ტერმინოლოგიისა და სახელმძღვანელოების საკითხი კვლავ უმწვავესად იდგა, სასწავლო კომიტეტის ნაცვლად, შეიქმნა სამეცნიერო საბჭო. ამ საბჭოს თავმჯდომარედ დაინიშნა განათლების სამინისტროს ნაცვლად შექმნილი განათლების კომისარიატის ხელმძღვანელი (კომისარი), მაგრამ საქმის უშუალო განხორციელება დაეკისრა კვლავ ივანე ჯავახიშვილს, რომელსაც ახლა სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილეობა ერგო.

¹ სტატიას თან ერთვის დოკუმენტის სრული ტექსტი [თ. ტაბლიაშვილი. აკადემიკოსი ივანე ჯავახიშვილი და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) დოკუმენტური მასალები. // საისტორიო მასალები, # 21-22, თბ., 1967, გვ. 420-422] – იხ. ქვემოთ.

ივანე ჯავახიშვილის მიმართვიდან ირკვევა, რომ ანდრია ბენაშვილამდე მოხსენება აღნიშნულ საკითხზე გაუკეთებია სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარეს, ანუ განათლების სახალხო კომისარს¹. უნდა ვივარაუდოთ, რომ მისი მოხსენება ფაქტის კონსტანტირებას ვერ გასცდებოდა და საკითხის ყოველმხრივი გაშუქება ანდრია ბენაშვილს უნდა ეკისრა. საინტერესოა, თუ რატომ არ აწერს ხელს ამ დოკუმენტს თავად სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე? კვლავ უნდა ვივარაუდოთ, რომ სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე (იგივე განათლების სახალხო კომისარი) ალბათ, თანაუგრძნობდა ქართველ მამულიშვილებს. სხვაგვარად შეუძლებელი იქნებოდა მისი მონაწილეობით ჩატარებულ სხდომაზე მიმართვის სულისკვეთების გამომხატველი დადგენილების მიღება. მაგრამ ივანე ჯავახიშვილის ავტორიტეტი იმდენად მაღალი უნდა ყოფილიყო, რომ ამ მეტად საპასუხისმგებლო დოკუმენტის ხელისმოწერა მას მიაჩნდეს.

ანდრია ბენაშვილის მოხსენების საფუძველზე ივანე ჯავახიშვილმა შეადგინა მიმართვა, რომელიც ფაქტობრივად პროტესტია სამხედრო სახალხო კომისრის ბრძანების წინააღმდეგ. მორალურ-ზნეობრივი თვალსაზრისით თუ შევხედავთ, ეს პროტესტი ქვეყნის საერთო სატკივარზე მოფიქრალ ადამიანთა გაბედულებაზე მიგვანიშნებს. ზემოთ გამოთქმულ ვარაუდს თუ ვერწმუნებით, ამ პროტესტის თანამგრძნობელად სამეცნიერო საბჭოს ბოლშევიკი თავმჯდომარე – დავით კანდელაკიც უნდა მივიჩნიოთ².

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ივანე ჯავახიშვილი, საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენამდე და მის მერეც, მის მიერ დაარსებულ უნივერსიტეტს უფრო მეტ დატვირთვას აძლევდა, ვიდრე ეს ჩვეულებრივ პირობებში ერთ სამეცნიერო და სასწავლო დაწესებულებას მოეთხოვება. მოცემულ ვითარებაშიც იგი ამ საკითხს დიდ ეროვნულ მიზანთან აკავშირებდა. მოკლედ, ჩამოვთვალოთ:

- საქართველოს რესპუბლიკის საკანონმდებლო დაწესებულების **დაუკითხავად** ტოპოგრაფიული განყოფილება ნომინალურად გადაეცა სამხედრო-რევოლუციურ საბჭოს, ფაქტობრივად კი – კავკასიის ლაშქრის ცალკე შტაბს: „*შტაბის უფროსის ბრძანებით ტოპოგრაფიული განყოფილება დაქვემდებარებულია შტაბის ოპერატიულ ნაწილის უფროსისათვის*“;

- ამ გადაწყვეტილებით ტოპოგრაფიული განყოფილების დანიშნულება შეიზღუდებოდა და იგი უფრო ვიწრო, ანუ კავკასიის ცალკე ლაშქრის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების არეალში მოექცეოდა: „*ამ გადაცემით საქართველოს აკლდება ისეთი დაწესებულება, რომელიც აძლევდა საშუალებას უზრუნველყო როგორც სამხედრო, ისე მრავალფეროვანი და მრავალრიცხოვანი კულტურული და მეცნიერული მოთხოვნილებანი ჩვენი რესპუბლიკისა. ამ ჟამად ტოპოგრაფიულ განყოფილებას ევალება მხო-*

¹ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამხობის შემდეგ შეიქმნა განათლების სახალხო კომისარიატი და მის ხელმძღვანელად (კომისარად) დაინიშნა დავით კანდელაკი. იგი ენერგიული და გაბედული პიროვნება იყო, რომლის სახელსაც მრავალი მამულიშვილოური საქმე უკავშირდება. სწორედ მან მოახერხა, რომ 1924 წელს პატიმრობიდან გაეთავისუფლებინა ივანე ჯავახიშვილი.

დავით კანდელაკი არა მარტო საქართველოს სამეცნიერო საბჭოს ხელმძღვანელობდა, არამედ ალექსანდრე ჯავახიშვილის თაოსნობით დაარსებული საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოების თავმჯდომარეც იყო და მის მუშაობაშიც აქტიურად მონაწილეობდა. განათლების კომისარად მან 1929 წლამდე იმუშავა. შემდეგ კი სტალინმა მოსკოვში გადაიყვანა, მოგვიანებით კი – გერმანიაში მიავლინა. კარგი მუშაობისათვის მან ორდენიც დაიმსახურა, თუმცა მერე, 1930-იანი წლების რეპრესიებმა იმსხვერპლა.

² იმ პერიოდში სამეცნიერო, საგანმანათლებლო და კულტურის ყველა დაწესებულების კონტროლისათვის ხელისუფლება თავიანთ კადრებს ნიშნავდა მაღალ თანამდებობებზე, მაგრამ ამ კადრების ნაწილი ცდილობდა, შესაძლებლობის ფარგლებში, კეთილი საქმეებიც ეკეთებინა. როგორც ჩანს, ასეთი იყო დავით კანდელაკიც.

ლოდ კავკასიის ცალკე ლაშქრის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება...”

▪ ზემოთ დასახელებული კი, თავის მხრივ, შეაფერხებდა ასტრონომიული, გეოდეზიური და ტოპოგრაფიული საქმიანობის მომავალში განხორციელებასა და რუკების შექმნას. შედეგად „ჩვენი რესპუბლიკის უდიდესი საჭიროება რუკების დამზადებაში და ყოველგვარ ასტრონომიულ, გეოდეზიურ თუ ტოპოგრაფიულ სამუშაოთა წარმოებაში მომავალში დაუკმაყოფილებელი რჩება”.

ამდენად, ივ. ჯავახიშვილის შედგენილ მიმართვაში წარმოჩენილია ის მრავალმხრივი როლი (სამხედრო, საკადასტრო, სამეცნიერო, საგანმანათლებლო, ეროვნული), რომელსაც საქართველოს ტოპოგრაფიული განყოფილება ასრულებდა იმ პერიოდში, ან აპირებდა რომ შეესრულებინა გეოდეზიურ და კარტოგრაფიულ ასპარეზზე:

სამხედრო: ჯარისათვის რუკების დამზადება და აგეგმვა იმ რაიონებისა (მაგალითად, აღმოსავლეთი საქართველოსი), რომლებიც მანამდე ტოპოგრაფიულად შესწავლილი არ იყო;

საკადასტრო: ახლო მომავალში მთელი რესპუბლიკის მასშტაბით დიდი კადასტრული აგეგმის განხორციელება;

სამეცნიერო: ასევე მრავალმხრივად იყო წარმოჩენილი და იგი მოიაზრებდა რიგი სამეცნიერო საკითხების გადაწყვეტას, როგორც არის: სიმძიმის ძალის განსაზღვრა, შვეულ ხაზთა გადახრის გამოკვლევა, ბაზისების გაზომვა, ტრიანგულაციის წარმოება, განედებისა და გრძედების ასტრონომიულად განსაზღვრა, საქართველოს ფიზიკური ობსერვატორიის მეცნიერული საქმიანობა და სხვ.;

საგანმანათლებლო: სკოლებისათვის გეოგრაფიული რუკების შედგენა და გამოცემა; უნივერსიტეტში გეოდეზისტების და ასტრონომების მომზადება;

ეროვნული: ქართულ ენაზე რუკების მომზადება და გამოცემა.

როგორც მიმართვიდან ჩანს, ტოპოგრაფიული განყოფილების მრავალრიცხოვანი კოლექტივი, რომლის სათავეში იდგა ანდრია ბენაშვილი, დიდ სამუშაოს ეწეოდა და მისი შეჩერება ზემოთ ჩამოთვლილ საქმიანობას შეაფერხებდა ან საერთოდ შეწყვეტდა.

დაბეჭდილი, დასაბეჭდად გამზადებული და მომავალში გამოსაცემი რუკების ჩამონათვალი

უკვე დაბეჭდილი და გამოცემული	დამზადებულია დასაბეჭდად	დასამზადებელი და გამოსაცემი
- დედამიწის ნახევარსფეროების რუკა სკოლებისათვის; 100-საჟენიანი რუკები სამხედრო ნაწილებისათვის ტაქტიკაში ვარჯიშობისათვის (რამდენიმე ფურცელი); - და სხვ.	- დედამიწის ხუთი ნაწილის საკლასო რუკები; - საქართველოს რუკა (კედლის); - საქართველოს მცირე რუკა; - გეოგრაფიული ატლასი; - სხვ.	- ერთ-, ორ-, ხუთ-, ათ-, ოც- და ორმოც-ვერსინი რუკები ქართულ ენაზე; - მრავალგვარი სამუშაო, რომელიც დაკავშირებულია ქართულ ძველსა და ახალ კალიგრაფიასთან.

წყარო: საქართველოს რევოლუციური კომიტეტისადმი ივ. ჯავახიშვილის 1922 წლის 15 იანვრის მიმართვის მიხედვით

ცნობილია, რომ ივ. ჯავახიშვილი იღვწის ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შემუშავებისათვის. იმ დროისათვის თითქმის არცერთ დარგში არ არსებობდა შესაბამისი ქართული ტერმინები. ასევე მეტად მნიშვნელოვნად მიაჩნდა ივ. ჯავახიშვილს სხვადასხვა მასშტაბის ქართული ტოპოგრაფიული რუკების მომზადება და გამოცემა. ამ დოკუმენტში ის საუბრობს ძველ რუსულ სისტემაში – ვერსებში შედგენილ რუკებ-

ზე. თუმცა ეს არც იმ და არც შემდგომ პერიოდში, მთელი საბჭოთა პერიოდის მანძილზე არ განხორციელებულა. მრავალი წლის მანძილზე ქართველი გეოგრაფები და კარტოგრაფები რუსულენოვანი საბჭოთა რუკებით სარგებლობდნენ. მხოლოდ 2000-იან წლებიდან თავდაცვის სამინისტროს ტოპოგრაფიულმა განყოფილებამ გამოსცა ქართულენოვანი ტოპოგრაფიული რუკების (ფურცლების) ნაწილი. მუშაობა ამ მიმართულებით დღემდე გრძელდება.

დიდი გაბედულებაა ის კატეგორიული ტონი, რომლითაც ივ. ჯავახიშვილი მიმართავს საქართველოს მთავრობას: „ეთხოვოს მთავრობას, დაუყონებლივ განკარგულება გასცეს ტოპოგრაფიულ განყოფილების საქართველოსათვის უკან დასაბრუნებლად; რათა შემდეგში ეს განყოფილება გადაცემულ იქნას იმ გეოგრაფიულ ინსტიტუტისათვის, რომელიც აუცილებელ საჭიროების მიხედვით, უნდა ახლო მომავალში დაარსებული იქნას უნივერსიტეტთან, ან დამოუკიდებლად, განათლების სახალხო კომისარიატის უშუალო ხელმძღვანელობის ქვეშ“. ივანე ჯავახიშვილის ეს ტონი ადვილი გასაგები იქნება, თუ აქვე გაკეთებულ ერთ განცხადებასაც დავუკვირდებით. „თუ ვინიცობაა, შექმნილ პირობებისა გამო, ტოპოგრაფიულ განყოფილების ქონება გადატანილ იქმნა საქართველოდან, – წერდა ივანე ჯავახიშვილი, – მის ხელმოწერედ შესაქმნელად მოგვინდება არა ნაკლებ ასი წლისა და აუარებელი ხარჯები“.

დანართი

1922 წლის იანვრის 15. ივანე ჯავახიშვილის მიმართვა საქართველოს რევოლუციური კომიტეტისადმი კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის შემადგენლობაში გადაცემულ სამხედრო კომისარიატის ტოპოგრაფიული განყოფილების საქართველოსათვის დაბრუნების შესახებ

„მიმდინარე 5 იანვრის სხდომაზე უმაღლეს სამეცნიერო საბჭომ მოისმინა საბჭოს თავმჯდომარის და წევრის პროფესორ ა. ბენაშვილის მოხსენება სამხედრო კომისარიატის ტოპოგრაფიულ განყოფილების კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის შემადგენლობაში გადაცემის შესახებ, იქონია ამ საკითხზე ხანგრძლივი მსჯელობა და გამოიკვია, რომ:

1. საქართველოს რესპუბლიკის ერთი უმნიშვნელოვანესთაგანი კულტურული და მეცნიერული დაწესებულება, რესპუბლიკის საკანონმდებლო დაწესებულების დაუკითხავათ, მხოლოდ სამხედრო სახალხო კომისარის ბრძანების ძალით, გადაცემულია სამხედრო-რევოლუციონურ საბჭოსათვის ნომინალურად, ხოლო ფაქტიურად კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის შემადგენლობაში. შტაბის უფროსის ბრძანებით ტოპოგრაფიული განყოფილება დაქვემდებარებულია შტაბის ოპერატიულ ნაწილის უფროსისათვის.

2. ამ გადაცემით საქართველოს აკლდება ისეთი დაწესებულება, რომელიც აძლევდა მას საშუალებას უზრუნველ ეყო როგორც სამხედრო, ისე მრავალფეროვანი და მრავალ რიცხოვანი კულტურული და მეცნიერული მოთხოვნილებანი ჩვენი რესპუბლიკისა. ამ ჟამად ტოპოგრაფიულ განყოფილებას ევალება მხოლოდ კავკასიის ცალკე ლაშქრის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება, ხოლო ჩვენი რესპუბლიკის უდიდესი საჭიროება რუკების დამზადებაში და ყოველგვარ ასტრონომიულ, გეოდეზიურ თუ ტოპოგრაფიულ სამუშაოთა წარმოებაში მომავალში დაუკმაყოფილებელი რჩება.

3. ტოპოგრაფიულ განყოფილების გადაცემა ამტკიცებს იმას, რომ სამხედრო სახალხო კომისარიატის სათავეში მდგომთა მიერ სრულებით გათვალისწინებული არ არის ის უაღრესად მნიშვნელოვანი მიზნები, რომელსაც მოკლედ არიან ქვემოთ ჩამოთვლილნი; სახელდობრ: რუკების დამზადება ჯარისათვის აგემა და დაკვლევა იმ რაიონებისა, რომელნიც აქნობამდის ტოპოგრაფიულად შესწავლილი არ არის (მაგ., აღმოსავლეთი საქართველო), შკოლებისათვის გეოგრაფიულ რუკების შედგენა და გამოცემა, რესპუბლიკისათვის ახლო მომავალში აუცილებლად საჭირო დიდ კადასტრიულ აგემის შესრულება; მრავალ მეცნიერულ საკითხების გარდაწყვეტა, როგორც არის: სიმძიმის ძალის განსაზღვრა, შეუღულ ხაზთა გადახრის გამოკვლევა, დროის აღრიცხვა ბაზისების გაზომა, ტრიანგულაციის წარმოება, სიგანეების და სიგრძეების ასტრონომიულად განსაზღვრა და სხვა; შემდეგ, საქართველოს ფიზიკურ ობსერვატორიის მეც-

ნიერული საქმიანობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ტოპოგრაფიულ განყოფილების მეცნიერულ მუშაობასთან; დასასრულ თუ ტოპოგრაფიული განყოფილება ჩვენ ხელთ არ იქნება, სრულებით შეუძლებელი ხდება ჩვენ უნივერსიტეტში გეოდეზისტების და ასტრონომების მომზადება.

ყოვლად საყურადღებოა მიმდინარე გეოგრაფიული ხასიათის სამუშაო, რომელსაც ამჟამად ასრულებს ჩვენი ტოპოგრაფიული განყოფილება და რომელიც ახლო მომავალში შესასრულებელია (ქართულ ენაზე); სახელდობრ: უკვე დაბეჭდილი და გამოცემულია ჩვენი სკოლებისათვის დედამიწის ნახევარ სფეროები, დამზადებულია დასაბეჭდად დედამიწის ხუთი ნაწილის საკლასო რუკები, საქართველოს დიდი კედლის რუკა; საქართველოს მცირე რუკა, გეოგრაფიული ატლასი; სამხედრო ნაწილებისათვის ტაქტიკაში ვარჯიშობისათვის გამოცემულია რამდენიმე ფურცელი 100 საჟენიან რუკებისა და სხვ. დასამზადებელი და გამოსაცემია ქართულ ენაზე საქართველოს ყველა მასშტაბის (ერთ, ორი, ხუთ, ათ, ოც და ორმოც-ვერსიანი) რუკები, რაც მოითხოვს დიდ ხანსა და შრომას; დასამზადებელია მრავალი სხვადასხვა ისტორიული, გეოლოგიური, გეოფიზიკური და სხვა დანიშნულების რუკები და შესასრულებელია მრავალგვარი სამუშაო, რომელიც დაკავშირებულია ქართულ ძველსა და ახალ კალიგრაფიასთან.

ზემოთ მოყვნილ მოსაზრებათა საფუძველით, უმაღლესმა სამეცნიერო საბჭომ დაადგინა:

ა) ეთხოვოს მთავრობას, დაუყონებლივ განკარგულება გასცეს ტოპოგრაფიულ განყოფილების საქართველოსათვის უკან დასაბრუნებლად, რათა შემდეგში ეს განყოფილება გადაცემულ იქმნას იმ გეოგრაფიულ ინსტიტუტისათვის, რომელიც აუცილებელ საჭიროების მიხედვით, უნდა ახლო მომავალში დაარსებული იქმნას უნივერსიტეტთან, ან დამოუკიდებლად, განათლების სახალხო კომისარიატის უშუალო ხელმძღვანელობის ქვეშ.

ბ) ეცნობოს მთავრობას, რომ ხსენებულ გეოგრაფიულ ინსტიტუტის შემადგენლობაში ტოპოგრაფიული განყოფილება უფრო მეტის წარმატებით, სისრულით და სისწრაფით შეასრულებს ლაშქრის ყოველგვარ მოთხოვნილებებს რუკების კმაყოფის საქმეში და სამხედრო მიზნით აგეგმის წარმოებაში, ვიდრე ეს მოსალოდნელია კავკასიის ცალკე ლაშქრის შტაბის ხელმძღვანელობის ქვეშ.

გ) ეცნობოს მთავრობას, რომ ტოპოგრაფიული განყოფილების გადაცემით საქართველოს ესპობა დიდი, უძვირფასესი და შეუდარებელი წყარო კულტურისა; ჩვენი ჯარი, მრეწველობა, მეურნეობა და ტექნიკა განუსაზღვრელ ვადით მოკლებულ იქნებიან მშობლიურ გასაგებ ენაზე რუკებით სარგებლობას.

დასასრულ, თუ ვინიცობაა, შექმნილ პირობებისა გამო, ტოპოგრაფიულ განყოფილების ქონება გადატანილ იქმნა საქართველოდან, მის ხელმეორედ შესაქმნელად მოგვინდება არა ნაკლებ ასი წლისა და აუარებელი ხარჯები.

უმაღლეს სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე, პროფესორი ივ. ჯავახიშვილი”.

ლიტერატურა

1. საქართველო (რუკა), შედგენილი და გამოცემული გ. გაჩეჩილაძისა და ქ. მაგანიას მიერ. ტფილისი: რუკების გამოცემა „დეგე“, 1920. მასშტაბი: 1 დიუმზედ 20 ვერსტი.
2. ცსა – ცენტრალური საისტორიო არქივი: 1969-2-265, ფ. 1-7.
3. სართანია დ., ნიკოლაიშვილი დ., კოხრეიძე ა., უჯმაჯურიძე ა., თოლორდავა რ., უჯმაჯურიძე გ. ივანე ჯავახიშვილის კარტოგრაფიული მემკვიდრეობა. გამოფენის მეგზური ეძღვნება ივანე ჯავახიშვილის დაბადების 140 წლის იუბილეს. თბ., 2016.
4. ჯავახიშვილი ივ. საქართველოს საზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული. ბათუმი-კონსტანტინეპოლი, 1919 წ. იანვარი-მარტი.
5. საისტორიო მოამბე, # 21-22, თბ., 1967.